

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA AL CARRER DE LA MARE
DE DÉU DE PORT, 56-68. CEMENTIRI DE MONTJUÏC,
DISTRICTE DE SANTIS-MONTJUÏC, BARCELONA**

Codi Servei Arqueologia Ajuntament de Barcelona: 074/15

Núm. Expedient DGPC: 13735

Dates d'intervenció: del 6 al 14 d'agost de 2015

IÑAKI MORENO EXPÓSITO

Mataró, agost de 2015

ÍNDIX

1.	FITXA TÈCNICA	3
2.	INTRODUCCIÓ	4
3.	ENTORN GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC	5
4.	NOTÍCIES HISTÒRIQUES I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS	10
5.	PROJECTE I MOTIVACIÓ D'INTERVENCIÓ	21
6.	METODOLOGIA.....	24
7.	DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS	25
8.	CONCLUSIONS	26
9.	BIBLIOGRAFIA	27
10.	DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA	30
11.	DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA	37

1. FITXA TÈCNICA

NOM DE A INTERVENCIÓ	Carrer de la Mare de Déu de Port, 56-68
UBICACIÓ	Cementiri de Montjuïc, Districte Sants-Montjuïc, Barcelona (Barcelonès)
COORDENADES UTM FUS 31N ETRS89	X: 428814,1 Y:4578546,9 Z: 40 m s n m
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	6 i 7 d'agost de 2015
PROMOTOR	Cementiris de Barcelona, SA
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Iñaki Moreno Expósito Tècnic: Jordi Ramos Ruiz

2. INTRODUCCIÓ

En la present memòria es recullen els resultats de la intervenció arqueològica que es desenvolupà en el talús del carrer de la Mare de Déu del Port, 56-68, en el Cementiri de Montjuïc (Districte de Sants-Montjuïc, Barcelona). L'actuació està motivada per les actuacions puntuals de consolidació d'elements degradats del cementiri de Montjuïc dins del Projecte de rehabilitació i millora de les instal·lacions del Cementiri de Montjuïc –Barcelona-. El promotor del Projecte d'Intervenció Arqueològica fou **Cementiris de Barcelona, SA**.

La direcció arqueològica d'aquesta intervenció (Codi 074/15) ha estat assumida per l'arqueòleg Iñaki Moreno Expósito de l'empresa d'arqueologia **ATICS S. L. Gestió i Difusió del Patrimoni Arqueològic i Històric** i sota supervisió del **Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona**.

Les tasques arqueològiques es van dur a terme entre els dies 6 i 7 d'agost de 2015. Aquest control arqueològic tenia com a objectiu detectar i documentar possibles estructures antigues que poguessin haver estat afectades per les obres, ja que el lloc on aquestes es desenvolupaven es troba inclòs en una "Zona d'Interès Arqueològic" d'un destacat valor, donat que es troba relacionat amb un sector històric important de la muntanya de Montjuïc.

3. ENTORN GEOLÒGIC i GEOGRÀFIC

La comarca del Barcelonès, comprèn el territori existent entre la Mediterrània i la Serralada Litoral, en el tram conegut com a Collserola i delimitat pels rius Llobregat i Besòs. Des del punt de vista morfològic s'aprecien dues grans unitats, la Serralada de Collserola i el Pla de Barcelona.

A la Serra de Collserola hi trobem una formació de horst compostat per materials granítics i esquistosos, limitat al Nord pel Vallès (Sector central de la Depressió Prelitoral), a Llevant amb el Turó de Roquetes (Besòs), al Sud el Turó de Valldaura i a l'Oest pel Llobregat.

El Pla es troba obert a mar i limitat al nord per la Serralada Litoral i a migjorn per la falla que segueix ran de mar des del Garraf i el turó de Montjuïc fins al Turó de Montgat, més enllà del Besòs. La falla, originada en el moment de la fractura del Massís Català -Balear, va dibuixar el que a grans trets havia de ser la costa catalana.

En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic, sedimentaren dipòsits marins dels quals són testimoni una sèrie de petits i suaus turons (dels Ollers, del Tàber, de les Falzies, de la Bota). La falla es fa visible al Pla, ja que si des de Collserola els dipòsits baixen d'una manera continuada, suau i regular, al punt de contacte entre Ciutat Vella i l'Eixample es produeix una ruptura amb la presència d'un salt d'uns 20 metres, clarament observable en la morfologia urbana (les baixades de Jonqueres, de la Via Laietana, els carrers d'Estruc, de les Moles o de Jovellanos). Aquest salt fou aprofitat per la defensa de la ciutat situant-hi les muralles o a nivell econòmic, explotat amb la ubicació de diversos molins a la zona coneguda com de les moles (actual carrer de les Moles).

De l'esglaió cap a mar hi ha un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral. En aquest sector del pla es formaren maresmes i estanyols que ja no existeixen a l'actualitat per la reculada del mar i com a conseqüència d'una intensa urbanització. Malgrat això, molts d'ells han continuat vius en els topònims de la

ciutat: Banyols a la marina de Provençals, la Llavineria al Portal Nou, la Llacuna i la Llanera al Llobregat o l'estany del Cagalell a la zona del Port.

Litològicament el material quaternari es pot dividir en dues unitats. Per una banda hi ha la plataforma superior, que s'inicia des del peu de la Serralada del Tibidabo i baixa fins al mar. Es troba molt afectada per l'acció dels torrents, és on s'assenta la ciutat, sobre tot el sector antic. El substrat presenta argiles i sorres grogues pliocèniques damunt de les quals trobem els derrubis quaternaris molt potents, graves anguloses dins d'una matriu d'argiles vermelles que provenen de la zona del Tibidabo per aportacions torrencials. D'altra banda, hi ha la plataforma baixa, que va del graó o talús erosiu de 20 o 30 metres de desnivell fins a la línia de costa. Està constituïda per la formació de les terrasses i deltes dels rius Llobregat i Besòs (Palet, 1994).

L'acció sedimentària de la plataforma presenta una sèrie de característiques que ha permès definir-la com un procés cíclic. Sembla que allà on l'efecte dels torrents no ha estat tan violent, es poden diferenciar tres nivells que es superposen quasi sempre en el mateix ordre i que es repeteix cíclicament unes tres vegades, és per aquest motiu que se'l coneix com "tricycle" (Palet, 1994). Aquests nivells són de baix a dalt:

- argiles vermelles de procedència col·luvial i que seria la conseqüència d'un sòl format en condicions de clima semblant al de les regions tropicals humides, es a dir, una fase humida i una altra de seca.
- llims groguencs d'origen eòlic, loess, i que sembla que es formarien amb un clima sec i fred.
- per últim, trobem el torturà, aquestes crostes calcàries s'haurien format en períodes de transició entre els dos climes anteriors, és a dir, més humit que durant el loess perquè hi hagués circulació de carbonat càlcic, però més càlid que el primer nivell, per tal que s'evaporés l'aigua.

En aquests nivells anirien incidint els diferents torrents i rieres, encaixant-se i produint formacions al·luvials i col·luvials de llims i argiles poc consolidades, la

qual cosa explicaria l'aparició esporàdica de llengües de còdols i graves que trenca aquest cicle.

El terme municipal de Barcelona arriba a una extensió de 1.754.900 h i s'estén a la costa mediterrània en una plana de 5 Km d'amplada limitada al NW per la Serra de Collserola (que culmina a 512 metres amb el Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besòs. La seva funció de capital ha estat afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord - Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs - Congost -Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

La funció de capital de Barcelona ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica del Pla, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció nord - sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besòs - Congost - Ter); accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell, el primer, i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon¹.

En aquesta plana, quasi completament urbanitzada avui, es destaquen unes zones clarament distingibles²:

- a) El nucli antic, que restà clos fins a la desaparició de les muralles, a mitjans del segle XIX. Proper a la mar, està dominat pel sud pel gran promontori de Montjuïc, que s'aixeca suaument sobre el Pla i cau bruscamment sobre la mar, facilitant així la defensa del litoral. En aquesta zona hi podem diferenciar tres àrees:
  - un nucli central, damunt el Mont Tàber, que correspon a la primitiva ciutat romana. És justament en aquesta àrea on s'ha portat a terme la intervenció que ens ocupa.
  - al voltant d'aquest nucli central trobem tot un seguit de petites viles que es van formar en època medieval i que s'inclogueren

---

¹ AADD, 1982: 68.

² Op. cit, 1982: 68.

dins el perímetre de les muralles aixecades els segles XIII-XIV: les vilanoves del Pi, de Santa Anna, de la Mercè, de Sant Cugat, de Sant Pere, de Santa Maria del Mar o dels Arcs, entre d'altres.

- els darrers sectors del nucli antic de la ciutat, és a dir, la Rambla i el Raval, que començaren a ser urbanitzats quan van quedar inclosos dins del tercer recinte fortificat, entre la segona meitat del segle XIV i la primera del XV.

- b) Una sèrie de petits nuclis de poblament més densos, antics pobles forans creats a l'entorn de la ciutat, sense possibilitat d'aproximar-se a la Barcelona emmurallada per evidents raons estratègiques. No fou fins a darreries del segle XIX i principis del XX, una vegada enderrocades les muralles, que anaren essent annexionats a la ciutat.

Una àmplia zona quadriculada, de carrers amples, planificada a la segona meitat del segle XIX (l'Eixample del Pla Cerdà), quan caigueren les muralles medievals que encotillaven el creixement urbanístic de la ciutat. L'Eixample va representar la unió entre la Barcelona vella i els municipis del Pla (que, com ja hem dit, acabarien formant part de la ciutat a partir de la fi del segle), i permeté alhora el creixement demogràfic i urbanístic modern, ultrapassat els darrers decennis per un creixement sovint caòtic i incontrolat que ha arribat, amb caràcter marcadament suburbial, als racons més extrems de la plana i ha amenaçat tota la muntanya.

Montjuïc

La muntanya de Montjuïc s'aixeca entre el mar i la ciutat de Barcelona, ubicada al sud del nucli urbà de la ciutat, constituint un petit turó adossat a la costa que sobresurt de la plana del delta del Llobregat. El perfil és escarpat al vessant est i suau a l'oest, té una altitud de 191,7 m i una extensió aproximada de 3,6 km².

La muntanya de Montjuïc està formada per roques sedimentàries detrítiques. L'anàlisi estratigràfic i sedimentològic detallat d'aquestes roques permet dilucidar en quin ambient sedimentari es van dipositar. Concretament, la muntanya era un delta que, durant el Miocè, desembocava a la mar Mediterrània. Tradicionalment, els materials que formen la muntanya de

Montjuïc han estat considerats del Miocè (Almera, 1880; San Miguel de la Cámara, 1912; Faura y Sans, 1917).

El basament de la zona estudiada pertany a la formació de Montjuïc³, que esdevingué durant el Miocè i està associada a un període d'intensa extensió que provocà l'obertura del mar balearic (Solc de València). Degut a aquest règim extensiu es formà, al límit NW del Solc de València, un rift (àrea deprimida degut a extensió cortical) constituït per diverses conques sedimentàries de tipus graben (Vallès-Penedès, Barcelona...) separades per elevacions estructurals o Horst (Collserola, Montnegre, Garraf...), les quals formen les actuals Serralades Costaneres Catalanes.

L'estructura d'aquest rift és dominada per falles normals amb orientació general paral·lela a línia de costa, es a dir NE-SW. A la part central de les Serralades Costaneres Catalanes hi ha dos semigrabens neògens: el semigraben del Vallès-Penedès i el semigraben de Barcelona, el qual roman submergit sota el Mediterrani. Ambdós estan separats pels Horst del Garraf i de Collserola.

La muntanya de Montjuïc està constituïda per roques sedimentàries dipositades en ambient deltaic, principalment gresos i argiles, si bé també apareixen conglomerats. Estructuralment, forma un petit bloc basculat situat a la zona d'enllaç entre el Horst de Collserola i el semigraben de Barcelona. La zona objecte d'estudi s'enclava a l'extrem occidental de la muntanya de Montjuïc, a l'entrada que dona accés al Fossar de la Pedrera, que a principis del segle XX constituïa la pedrera Moragas i es destinava a l'explotació de la roca.

---

³ Informacions de Ignasi VALLVÉ (2015): *Memòria geològica per l'anàlisi de l'estabilitat d'uns talussos de nova creació situats entre l'Agrupació-2 i el Fossar de la Pedrera (Cementiri de Montjuïc)*. Documentació inèdita.

4. NOTÍCIES HISTÒRIQUES I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

L'emplaçament estratègic de Montjuïc (173 m d'alçada), amb domini visual del Pla de Barcelona i de la Serralada Prelitoral, dominant el mar i amb el Llobregat (antigament navegable) al costat, fou, amb tota probabilitat, fonamental en l'ocupació humana de la muntanya ja des de la prehistòria. Aquesta ocupació prehistòrica es troba documentada per la presència d'estrats prehistòrics, fets de jaspi originari de Montjuïc, a jaciments prehistòrics del Barcelonès i el Baix Llobregat. De fet, amb motiu dels Jocs Olímpics de 1992, en una campanya de prospecció, es va localitzar el taller del Morrot, al peu del castell de Montjuïc, al nord del vessant que mira al port (MIRÓ, 1998).

També restes de ceràmica cardial dispersa a Montjuïc ens parlen de presència neolítica a la zona (SÁNCHEZ I POMÉS, 2001). I d'altra banda, es va localitzar un jaciment del Bronze Final (s'hi va excavar part d'una possible sitja) al carrer d'Anníbal en la confluència amb el carrer de Margarit, a la zona de contacte entre Montjuïc i el Poble Sec (MIRÓ, 1998).

D'època ibèrica s'han documentat a Montjuïc antics vestigis datats als segles VII i VI a.n.e., i es localitzen al vessant sud-oest del turó, entre el castell i el cementiri, a la confluència dels camins del Molí Antic i de la Font de la Mamella. Es tracta d'una de les restes d'una sitja, d'una llar de foc i una sèrie de forats de pal (possible cabana?), amb probables funcions d'enclavament estacional (MIRÓ, 1998).

No obstant, per l'època ibèrica s'ha mostrat especialment fructífera la zona per on actualment passa l'avinguda dels Ferrocarrils Catalans, ja que en un petit promontori proper es van localitzar restes del que sembla el poblat laietà de Montjuïc, ja que hi ha una sèrie d'estructures que podrien correspondre a hàbitats, així com un gran mur que podria ser el de tanca del poblat. A la plana, al peu del turó, es van excavar un conjunt d'estrats, els més antics dels quals es daten al segle IV a.n.e., que segurament corresponen a esllavissaments del turó on se situava el poblat. També al sector del pont de l'Esparver, a la darreria de la dècada de 1920, quan es va obrir la gran trinxera de la línia del tren de Magòria al Port, van aparèixer una sèrie de retalls de forma oval, dels

quals Serra Ràfols en va poder excavar un parell i que van resultar ser sitges d'època ibèrica de grans dimensions.

Les excavacions de l'any 1946 van permetre localitzar un carro datat del segle IV aC, recuperant les dues rodes i part del conjunt de peces metàl·liques de la roda, i l'empremta de les fustes. Durant l'any 1990 es va dur a terme una nova intervenció arqueològica en aquest espai on es van documentar un nombre total de 21 sitges, de les quals se'n varen excavar 15, 3 més, encara que localitzades, no foren excavades, i altres 3 que resten estaven ja excavades per en J. de C. Serra Ràfols i seccionades per la Via Magòria.

L'any 1987, en una excavació d'urgència, es documentà l'existència de material ibèric, on actualment s'ubica el Castell de Port, a la banda oest del Fossar de la Pedrera. Les úniques estructures arqueològiques constatades en el decurs de la intervenció és la documentació d'un mur fet en sec i aprofitat en època molt recent.

L'any 1990, quan es van reprendre les excavacions a la zona amb motiu de les obres d'infraestructura dels Jocs Olímpics, van aparèixer més Sitges (aproximadament unes cinquanta) i es van poder datar entre els segles V-II a.n.e. (MIRÓ, 1998; RIERA I PALET, 1993; GRANADOS, 1991).

Més tard, durant el període republicà tardà (segles II-I a.n.e.), l'assentament a Montjuïc es caracteritza per un caire dispers i rural amb tendència a ocupar noves àrees al sector sud de Montjuïc. Així, un nucli d'origen republicà tardà (una vil·la rústica) va ser localitzat al sector de l'Estadi l'any 1929, arran de les obres de les infraestructures per l'Exposició Universal d'aquell any. Es localitzaren sitges, murs i material ibèric i romà, que permet establir una data entre el segle II a.n.e. i fins als segles V d.n.e. L'any 1984, en les obres d'ampliació del cementiri del Sud-oest, a la part alta del vessant que mira al Fossar de la Pedrera, es van documentar una sèrie d'estructures d'època republicana tardana (segles II-I a.n.e.), segurament pertanyents a una altra vil·la rústica. I també quan s'iniciaren els rebaixos per construir l'edifici de La Campana, a la Gran Via, al peu de Montjuïc, es va localitzar una nova vil·la. Els materials recuperats permeten establir una fundació d'aquest assentament al

segle II-I a.n.e., i la seva perduració fins al segle IV d.n.e. (MIRÓ, 1998; RIERA I PALET, 1993; GRANADOS, 1991).

També, als anys 1989-1990, quan es van fer els nous accessos a l'Anella Olímpica des del cinturó del litoral i la Zona Franca, es va localitzar, entre el carrer de Negrell i la nova avinguda dels Ferrocarrils Catalans, una pedrera d'exploració dels gresos de Montjuïc, en ús durant època romana i actualment l'única coneguda a Barcelona (MIRÓ, 1998; GRANADOS, 1991).

Del període romà s'han trobat nombroses evidències per tota la muntanya de Montjuïc, confirmant que aquest indret tingué una importància cabdal durant aquests segles, perllongant l'ocupació d'aquest espai realitzada durant el període ibèric. Durant l'any 1990 a l'entorn del Fossar de la Pedrera es va documentar una pedrera romana. Es va posar al descobert un front de pedrera d'uns 50 m de longitud i uns 10 metres d'alçada.

Existeix la documentació d'una vil·la romana localitzada entorn a l'edifici de la Campana del barri de la Magòria. En aquest sector es va localitzar diferents estructures muràries formades per pedres disposades en sec, que formarien part de la fonamentació dels àmbits d'una vil·la romana de fundació tardo-republicana. L'atribució cronològica arribaria fins als segles IV-V.

Finalment es documentà una necròpolis d'època romana tardana (S. V-VII) situada entorn al Museu Etnològic. A l'any 1971, durant les obres d'excavacions dels fonaments d'una part del nou edifici del Museu Etnològic, es va documentar una tomba en tègula, de secció triangular.

Durant l'antiguitat tardana i Alta Edat Mitjana, la distribució i cronologia del poblament indica una evolució diferenciada entre els vessants nord i sud de Montjuïc. Mentre que al vessant nord s'hi detecta una major pervivència de l'hàbitat, més vinculat a Bàrcino, i les necròpolis es concentren principalment al voltant de la ciutat i entre aquesta i el sector nord-est de Montjuïc (Govern Militar, Sant Pau del Camp, Vista Alegre i Museu Etnològic), al vessant sud els nuclis rurals documentats en l'època alt imperial semblen presentar un progressiu abandonament (RIERA I PALET, 1998).

Si bé el port barceloní havia estat situat, sembla ser, a l'ampli estuari on desembocava el Llobregat protegit per l'abric natural de la muntanya, ja a l'any 1020 els sediments dipositats pel riu i torrents propers l'havien inutilitzat, i a la zona s'hi havien format llacunes (els Banyols) i un gran estany (l'estany de Port, a la zona actualment coneguda com la Marina de Sants).

La primera referència documental d'ocupació a Montjuïc durant l'època medieval data de l'any 878, en què es redacta un acte de donació d'una terra situada a la muntanya. I documents del segle X assenyalen l'existència d'un nucli de cases amb torres al voltant de l'estany de Port, propietat de famílies de l'elit barcelonina. Entre aquests membres de l'aristocràcia hi havia els vescomtes de Barcelona, que eren senyors feudals del castell de Port, el terme del qual abastava bona part del Pla de Barcelona. Esmentat per primera vegada l'any 1020, va ser destruït amb l'obertura de la carretera del Port l'any 1910, de la mateixa manera que la capella de la Mare de Déu de Port, construïda a uns tres-cents metres del castell, de la qual es tenen les primeres notícies documentades l'any 103, i actualment només se'n conserva el topònim (PIQUER, 1998; PÉREZ I CABALLERO, 1996; HERNÁNDEZ I VALLÈS, 1994; ARMENGOL, 1947).

D'època medieval tenim la coneguda necròpolis judaica de Montjuïc, que es localitza al sud de les instal·lacions del Tir Olímpic i al nord-est de la plaça de la Sardana. La intervenció realitzada l'any 2001 va permetre documentar un mínim de 557 tombes, a les quals s'han d'afegir les 171 ja excavades durant la campanya d'excavació de l'any 1946. La cronologia d'aquesta necròpolis es correspondria entre els segles IX i XIV dC.

El símbol de la muntanya de Montjuïc és el castell. Construït a l'any 1751 per l'enginyer militar Juan Martín Cermeño. Diferents intervencions arqueològiques realitzades des de l'any 2006 han permès documentar les traces de l'antic fortí, així com la planta del castell posterior. L'any 2006 es va intervenir al voltant del fossat, documentant part del baluard nord de la muralla perimetral del Castell de Montjuïc ideat per Cermeño, així com elements estructurals corresponents al sistema defensiu, fins ara desconegut: 8 contraforts interns de la muralla, un edifici de planta quadrangular, possiblement un cos de guàrdia, i les

dimensions reals del parament exterior. El parament extern de la muralla presenta unes dimensions de dos metres d'amplada i cinc metres d'alçada, mentre que l'intern només tindria una amplada d'0,50m i una alçada de 4 metres.

Àrees d'expectativa arqueològica a l'entorn de l'àmbit del projecte⁴

Castell de Port-Fossar de la Pedrera:

Les obres d'enjardinament i arranament de l'entorn de l'anomenada Anella Olímpica de Montjuïc al 1987, requerien d'una actuació arqueològica prèvia, principalment del sector oest i sud-oest de la muntanya, que correspon amb els vessants nord-oest i oest del cementiri i les del turó del Castell de Port. Abans de realitzar les obres de plantació i de moviment de terres del Parc del Migdia, seguint el projecte de l'arquitecte Bet Galí, es va dur terme una prospecció intensiva de tota aquesta zona, la qual havia estat afectada per la construcció de barraques i el posterior enderroc per medis mecànics. Aquest fet, comportà una gran acumulació de terres i runes sobre la superfície original de la muntanya, amagant l'antic relleu.

El punt d'interès es centrava a l'extrem del parc, en el punt de contacte amb el cingle del Fossar de la Pedrera, on encara es conservaven les restes de la fonamentació de la torre de defensa d'origen medieval que hi havia en aquest indret. La torre s'havia mantingut en peu fins principis del segle XX, quan caigué víctima de l'explotació de la pedrera.

L'excavació va ser promoguda per Anella Olímpica de Montjuïc S.A. i el Servei d'Activitats Arqueològiques del Museu d'Història de la Ciutat. Les úniques zones que van donar resultats positius, corresponen a la part més alta de la zona prospectada -turó del Castell i la terrassa que l'envolta- àrea que havia estat menys afectada per l'erosió.

---

⁴ Informacions extretes de <http://cartaarqueologica.bcn.cat>

Les úniques estructures arqueològiques constatades en el decurs de la intervenció és un mur fet en sec i aprofitat en època molt recent. Per les seves característiques constructives es podria relacionar amb el poblat ibèric de Montjuïc. Es recollí en superfície gran quantitat de material ceràmic entorn al Castell de Port, datat del període ibèric ple i tardà.

La troballa d'aquests murs i de les restes de material ceràmic venen a confirmar la ubicació del poblat en aquest indret. Segurament, gran part de l'assentament va ser destruït per l'explotació de la pedrera on avui es situa el Fossar de la Pedrera.

Igualment, a l'entorn immediat de la torre que es conserva de l'antic Castell del Port, s'han localitzat unes estructures muràries, molt arrasades, les quals devien pertànyer a algun tipus de construcció annexa a aquest element. La ceràmica recollida en l'obertura dels sondatges realitzats en aquest sector ha permès documentar, pràcticament a totes les unitats estratigràfiques, la típica ceràmica grisa medieval, així com ceràmica d'època moderna (blava catalana i vidrada en colors verd i melat). La seqüència estratigràfica havia estat remoguda per la presència en aquesta zona de nombroses barraques d'època moderna.

Cementiri del Sud-oest - Fossar de la Pedrera:

La intervenció arqueològica es va situar a la part alta del Cementiri del sud-oest, a tocar al penya-segat del Fossar de la Pedrera, al 1931, es van excavar dues sitges d'època ibèrica. Es coneix aquesta intervenció a partir d'un plànol dipositat a l'Arxiu personal Serra i Ràfols de l'Institut d'Estudis Catalans i un croquis de fons Duran i Sanpere a Cervera. Les sitges eren de planta globular, de 2,5 m de diàmetre i alçada màxima. Excavades a la pedra sorrenca del turó, una presenta una estratigrafia on s'assenyala que hi havia pedres antigues amb ossos; però l'element important d'aquesta documentació és el fet que dins d'una de les sitges es varen excavar quatre esquelets humans. Segons el croquis del fons Duran i Sanpere a Cervera, on hi ha un croquis amb una de les sitges amb la presència dels cossos. Aquesta informació va ser aportada per

Joan Roura del Club Esportiu de Catalunya. Els individus es trobaren en posició horitzontal, ben dipositats en paral·lel, l'un al costat de l'altre, i tots cap per avall. Es desconeix si hi havia material associat, malgrat que l'arqueòleg Josep de Calassanç Serra i Ràfols les va classificar com a sitges d'època ibèrica.

El 1984 amb motiu de l'obertura d'un camí de comunicació entre les dues últimes terrasses del Cementiri del Sud-Oest (antiga via de sant Antoni) sobre la vessant que dona al Fossar de la Pedrera, en el lloc que corresponia, antigament, a la mateixa vessant del Castell del Port, van aparèixer, al tall, diverses estructures arquitectòniques i gran quantitat de material ceràmic d'època romana.

Les estructures documentades, durant la intervenció arqueològica que s'hi va realitzar, conformen un àmbit quadrangular delimitat per tres murs (fets d'*opus caementicium*), que possiblement tindria un accés en el seu angle nord-est i del qual desconeixem el tancament pel sud, degut a la impossibilitat de realitzar qualsevol excavació a l'àrea per l'existència d'un cos de nínxols del cementiri modern.

Aquesta cambra formaria part, molt probablement, d'un establiment rural romà d'època tardo-republicana, com indica la cronologia del material, consistent en ceràmiques comunes oxidades i reduïdes, ceràmica grollera de cuina, campaniana A i B, ceràmica sigil·lada itàlica, parets fines, àmfores del tipus Pascual 1, Dressel 2/4 i Dressel 7/11, llànties, dòlies i material constructiu com tègules, imbrices, pondus, metalls com claus de ferro i bronze i una moneda ibèrica, escòria de metall, fragments de marbre, vidre, restes de fauna tan terrestres com malacologia. Aquest material arqueològic proporciona una cronologia des de meitat del segle II aC. fins a principis del segle I dC. De la neteja dels perfils cal destacar l'aparició d'una sitja retallada al terreny natural, que no es va excavar. L'únic material recuperat al seu interior va ser durant la neteja i es tracta de ceràmica ibèrica pintada.

Fotografia de l'enclavament de Castell de Port.

Imatge de les restes del Castell de Port mirant cap a la vall baixa del Llobregat.

Ubicació del sector on s'ubica l'àrea d'expectativa arqueològica Cementiri del Sud-oest/Fossar de la Pedrera.

Ubicació del sector on s'ubica l'àrea d'expectativa arqueològica Cementiri del Sud-oest/Fossar de la Pedrera. En groc el sector esmentat.

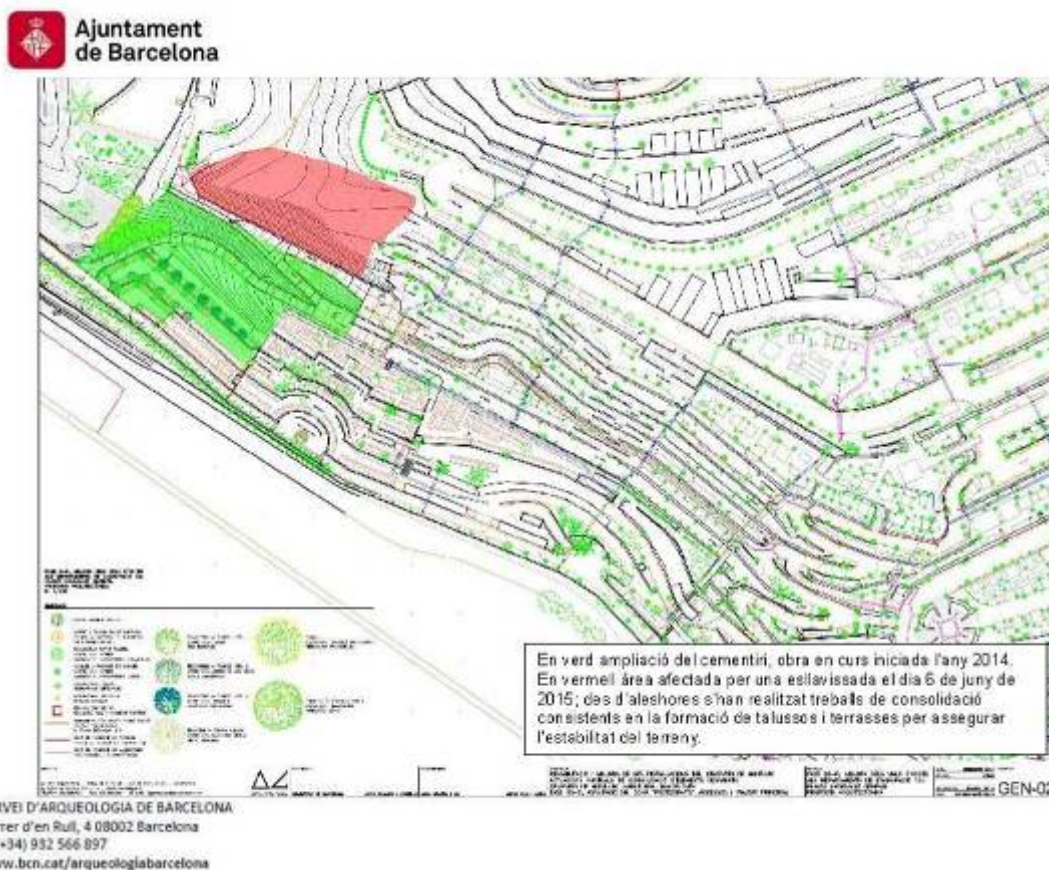
5. PROJECTE I MOTIVACIÓ D'INTERVENCIÓ

Durant l'any 2014, i sense que el Servei d'Arqueologia de Barcelona en tingués cap coneixement al respecte, es va procedir a l'ampliació del Cementiri de Montjuïc en el seu límit sud-est, a tocar del Fossar de la Pedrera. Aquests treballs d'ampliació van comportar l'excavació d'una gran àrea amb rebaixos en el subsòl que es van executar sense cap control ni seguiment arqueològic, tot i que tota la muntanya de Montjuïc està inclosa dins d'un espai de protecció arqueològica, atesa la gran quantitat de restes arqueològiques documentades des d'època prehistòrica.

Posteriorment, el 6 de juny de 2015, es va produir una esllavissada d'una part de la muntanya situada just al damunt d'on s'estaven fent les obres (veure polígon vermell del plànol adjunt). Per solucionar aquest problema es va procedir a l'excavació d'un talús al vessant de la muntanya, així com el condicionament de noves terrasses. Aquests treballs, fets amb caràcter d'urgència, també es van executar sense cap mena de control ni seguiment arqueològic.

El 9 de juliol de 2015, el Servei d'Arqueologia de Barcelona, va rebre un avís respecte a aquests treballs i es va constatar *in situ* l'afectació d'una gran àrea. El dia 10 de juliol es va fer una reunió amb la direcció tècnica de les obres executades (Cementiri de Montjuïc), i es va procedir a la realització d'un Projecte d'intervenció arqueològica (PIA) on s'indicaren les mesures a prendre i on es detalla a la propietat les circumstàncies arqueològiques del lloc i la necessitat de fer qualsevol rebaix del subsòl sota control arqueològic. Per això, i seguint l'esmentat projecte, es va establir que calia documentar arqueològicament els talls realitzats al vessant de la muntanya i constatar la possible presència o no de restes o elements arqueològics. En el cas que es localitzin restes o nivells arqueològics es procedirà a l'excavació en extensió de tota l'àrea afectada, excavant i documentant íntegrament tots les restes localitzades. S'acorden aquestes mesures correctores per esmenar la informació perduda:

- Documentació: es procedirà a documentar arqueològicament tots els talls al vessant de la muntanya realitzats durant els treballs d'ampliació del cementiri i la zona on es va produir l'esllavisada, ja que s'han fet talussos artificials i noves terrasses. En el cas que es confirmi la presència de restes o nivells arqueològics es procedirà a la seva excavació en extensió.
- Excavació: si es confirma la presència d'elements arqueològics es procedirà a l'excavació en extensió de tota l'àrea afectada. Aquests treballs consistiran en l'excavació íntegra de totes les restes arqueològiques, així com la seva documentació.
- A la memòria final, s'ha de presentar, com a mínim, una secció del perfil actual del tram de muntanya afectat i sobreposar-lo al perfil que hi havia abans de l'inici de les obres i de l'esllavissada del terreny. Aquesta topografia es pot fer des de l'empresa d'arqueologia que es responsabilitzi dels treballs de documentació o bé des de l'obra; en aquest darrer cas, s'hauran de seguir les indicacions dels arqueòlegs per a la seva realització.

Per la qual cosa, aquesta memòria arqueològica presenta la documentació arqueològica dels talls al vessant de la muntanya i la realització de la secció del perfil actual de la muntanya, i com estava abans de l'inici de les obres constructives.

6. METODOLOGIA

Per a aconseguir els objectius marcats és necessari adoptar una metodologia sistemàtica i que se'ls adeqüi. En relació amb la metodologia de registre, la seqüència estratigràfica s'estableix amb el propòsit d'entendre la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició dels diferents estrats. De la mateixa manera, ajuda a interpretar els diversos processos sedimentaris i postdeposicionals que s'han anat produint al llarg del temps a la zona afectada.

Sota aquestes premisses, s'ha establert un registre detallat dels diferents estrats que configuren la zona intervinguda utilitzant per a fer-ho el sistema d'Unitats Estratigràfiques (UE), que es pot seguir a E.C. HARRIS (1990) i A. CARANDINI (1997), sistema acceptat àmpliament i secundat a Catalunya des de fa tres dècades (TRÓCOLI, SOSPEDRA, 1992). Aquest mètode permet analitzar de forma individualitzada cadascuna de les incidències que afecten la seqüència estratigràfica. La caracterització de les diferents unitats estratigràfiques es detalla en una fitxa. Aquí s'hi registren tots els paràmetres que permeten la seva correcta identificació i descripció, així com també la seva relació física respecte a la resta de les unitats estratigràfiques del jaciment. Per les obres de rebaix realitzades, no s'ha procedit a realitzar cap fitxa d'unitat estratigràfica per les consideracions del terreny geològic ja present en el moment del control arqueològic.

Quant al mètode d'intervenció immediata respecte als treballs que s'estaven realitzant, hem seguit el del control visual directe. La tasca d'excavació del talús del vessant de la muntanya s'ha dut a terme amb màquina tipus retroexcavadora giratòria. La documentació de la intervenció es completa amb un registre gràfic, que inclou documentació planimètrica i una selecció fotogràfica de les evidències més representatives de l'estat en el moment del control arqueològic.

Finalment, cal dir que no s'ha recollit cap element de cultura material a l'indret afectat per l'obra constructiva.

7. DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS

El control arqueològic es va efectuar els dies 6 i 7 d'agost de 2015 en els talussos de nova creació situats entre l'agrupació 2 i Fossar de la Pedrera. Es va poder comprovar que s'havia eliminat un volum considerable de terres de la falca esllavissada per a reduir el fort pendent pronunciat. Els diferents talussos establerts tenen una inclinació entre els 38° i els 45°.

Montjuïc està format per roques sedimentàries, principalment gresos i argiles, malgrat que també hi ha conglomerats. Cal dir, que a inicis del segle XX aquest sector era ocupat per l'explotació de la pedrera Moragas per l'aprofitament de la roca. Es va poder comprovar que hi havia un rebliment compost per detritus⁵ d'aportació antròpica, que podria haver estat fruit de les activitats de l'explotació esmentada anteriorment o d'una més antiga. La seva composició correspon a un material geològic compost per gresos, sorres, argiles i graves amb una tonalitat des de l'ocre, marró-verdós.⁶

Tant al conegut vial del Fossar, com la primera i segona terrassa que condueix a la plataforma superior de la plaça Sagrat Cor del Cementiri de Montjuïc no s'ha localitzat cap estructura arqueològica ni material arqueològic. Al punt més alt de les obres de condicionament s'ha pogut veure un nivell d'aportació de material de rebuig de les tasques de construcció en aquesta part del Cementiri de Montjuïc.

---

⁵ En geologia és un terme que es fa servir per a descriure les partícules de roques derivades d'una roca preexistent a través de processos de meteorització i erosió. Les partícules detrítiques poden constar de fragments lítics (partícules on es pot reconèixer la roca) o de fragments no minerals (grans minerals).

⁶ VALLVÉ, Ignasi (2015): *Memòria geològica per l'anàlisi de l'estabilitat d'uns talussos de nova creació situats entre l'Agrupació-2 i el Fossar de la Pedrera (Cementiri de Montjuïc)*. Documentació inèdita.

8. CONCLUSIONS

La intervenció arqueològica duta a terme al carrer de la Mare de Déu de Port, 56-68 del Cementiri de Montjuïc, entre l'agrupació 2 i el Fossar de la Pedrera ha estat motivada per les actuacions puntuals de consolidació d'elements degradats del cementiri de Montjuïc dins del Projecte de rehabilitació i millora de les instal·lacions del Cementiri de Montjuïc.

Com ha quedat palès a l'apartat anterior **els resultats han estat negatius pel que fa a la documentació de restes arqueològiques**, ja que es va poder observar que la majoria dels talussos encara estaven formats per sediment detritus d'aportació de l'activitat explotadora del sector del Fossar de la Pedrera.

9. BIBLIOGRAFIA

ALMERA, Jaume (1880): "De Montjuich al Papiol a través de las épocas geológicas", a *Mem. R. Acad. CC. y AA.* Barcelona, p. 5-53.

ALMERA, Jaume (1894): "Descripción de los terrenos pliocénicos de la cuenca del Bajo Llobregat y llano de Barcelona", a *Mapa Geol. Prov. Barcelona.*

ÁLVAREZ, A. (1987): "Las canteras de Montjuic (Barcelona) (I)", a *Rev. Miner. Cat.*, 3 (9), p. 238-242.

ÁLVAREZ, A. (1988): "Las canteras de Montjuic (Barcelona) (II)", a *Rev. Miner. Cat.*, 4 (1), p. 22-25.

ARMENGOL, Jaime (1947): *Notas históricas del culto a Santa María de Port de Barcelona.* Imprenta Pulcra. Barcelona.

ASENSIO, D.; CELA, X.; MIRÓ, C.; REVILLA, E., (2009): "El nucli ibèric de Montjuïc. Les sitges de Magòria o de Port. Barcelona", a *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona, Quarhis, 05*, MUHBA, Barcelona, pp. 13-85.

BLANCH, R. M. [et al.] (1993): "La pedrera romana de Montjuïc", a *III Congrés d'Història de Barcelona. Ponències i Comunicacions 1*, Institut Municipal d'Història. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, pp. 129-137.

CARANDINI, A. (1997): *Historias en la Tierra. Manual de excavación arqueológica.* Ed. Crítica, Barcelona.

COLOM, G. i BAUZÁ, J. (1945): "Notas sobre los foraminíferos de las margas Miocénicas de Montjuich", a *Bol. R. Soc. Esp. Hist. Nat.*, 43, p. 483-500.

FAURA y SANS, M. (1908): Adicions á la fauna miocénica de Montjuic. Butll. Inst. Catal. Hist. Nat., Sec. Geol., 5, 55-60.

FAURA y SANS, M. (1917): "Montjuich Notas geológicas", a *Publ. Soc. Atrac. For.*, Barcelona, p. 5-55.

GRANADOS GARCÍA, J. O. [et al.] (1986): "Montjuïc dins el context del món ibèric laietà antic", a *VI Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà, pp. 211-218.

GRANADOS, Oriol (1991): "Estructura urbana de la ciutat romana", a *Història de Barcelona. Volum 1. La ciutat antiga*. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona.

MIRÓ, Carme (1998): "El passat antic de la muntanya de Montjuïc", a *Els barris de Barcelona. Volum II: Sants – Montjuïc, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi*. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona.

PÉREZ, Jaime; CABALLERO, Pablo (1996): *La Zona Franca*. Arxiu Municipal del Districte de Sants-Montjuïc. Barcelona.

PIQUER, Esperança (1998): "Antecedents històrics de Sants", a *Els barris de Barcelona. Volum II: Sants – Montjuïc, Les Corts, Sarrià – Sant Gervasi*. Ajuntament de Barcelona i Enciclopèdia Catalana, S. A. Barcelona.

RIERA i MORA, S.; PALET i MARTÍNEZ, J. M. (1993): "Evolució del sector de Montjuïc-el Port entre l'època romana i altmedieval (III-X): una contribució a l'estudi diacrònic del paisatge", a *III Congrés d'història de Barcelona. La ciutat i el seu territori, dos mil anys d'història*. (Barcelona 20-22 d'octubre de 1993). Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

ROCA BLANCH, E. (2000): *Montjuïc, la muntanya de la ciutat*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.

SAN MIGUEL DE LA CÁMARA, M. (1912): "Datos para la Estratigrafía de Montjuïc", a *Bol. R. Soc. Esp. Hist. Nat.*, 12, p. 311-314.

SAN MIGUEL DE LA CÁMARA, M. (1929): "Las pizarras cristalinas de silicato cálcico de la zona metamórfica del Tibidabo", a *Mem. R. Acad. CC. y AA*. Barcelona, 31, nº XXI, p. 513-530.

SAN MIGUEL DE LA CÁMARA, M., SIERRA, A., MARCET RIBA, J.; CERERO, R. (1928): *Memoria explicativa de la Hoja nº 421*. Barcelona. Diputación Provincial de Barcelona. Instituto Geológico y Minero de España. Madrid. 84p.

SAN MIGUEL, A.; MASRIERA, A. (1970): “Contribución al estudio Petrológico de los niveles de areniscas de Montjuic (Barcelona)”, a *Publ. Inst. Inv. Geol. Dip. Prov.*, 24, p. 11-34.

SÁNCHEZ, Alicia; POMÉS, María (2001): *Historia de Barcelona. De los orígenes a la actualidad*. Ed. Optima, Barcelona.

SANS, M., ROCA, E., CABRERA, LI.; MARZO, M. (1998): “Geometric analysis of the Barcelona Graben infill: Constraints on the cenozoic evolution of the Catalan margin (western Mediterranean)”, a J.C. Cañaveras, M.A. García del Cura i J. Soria (eds.): *XV International Sedimentological Congress, Libro de comunicaciones (Sedimentology at the dawn of the third millennium. 695)*, Alicante, Publicaciones de la Universidad de Alicante.

SOLÉ SABARIS, LI., (1963): “Ensayo de interpretación del Cuaternario barcelonés”, a *Miscellanea Barcinonensia*, 3, p. 7-54.

TRÓCOLI, Isabel G.; SOSPEDRA, Rafel (Eds.) (1992): *Harris Matrix. Sistemas de registre en Arqueologia (2 vols.)*. Pagès Editors, Lleida.

VALLVÉ, Ignasi (2015): *Memòria geològica per l'anàlisi de l'estabilitat d'uns talussos de nova creació situats entre l'Agrupació-2 i el Fossar de la Pedrera (Cementiri de Montjuïc)*. Documentació inèdita.

VÍA, L.; PADRENY, J. (1972): “Historia bibliografica sobre geología de Montjuic (Barcelona)”, a *Publ. Inst. Inv. Geol. Dip. Prov.*, 27, p. 5-63.

VICENTE, J. (1988): “La flora fòssil de Montjuïc (Barcelona)”, a *Soc. Hist. Nat.*, Sèrie Monogràfica nº 1, Santa Coloma de Gramenet.

VILLALTA, J.F. de; ROSELL, J. (1965): “Contribución al conocimiento de la estratigrafía de Montjuic”, a *Publ. Inst. Inv. Geol. Dip. Prov.*, 19, p. 83-104.

10. DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Foto 1: Fossar de la Pedrera.

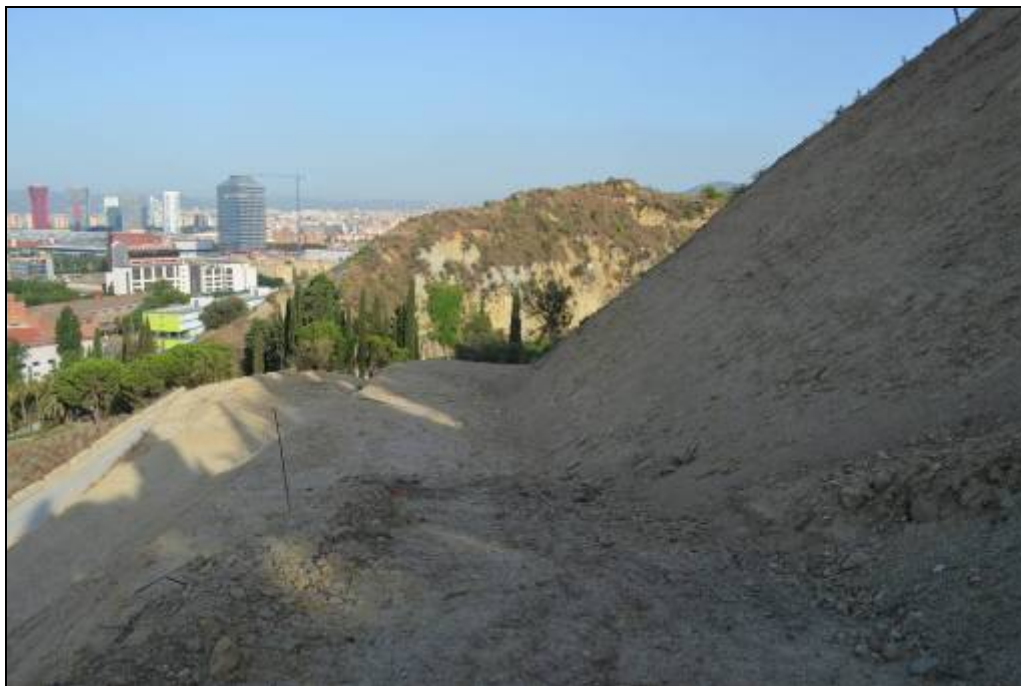
Foto 2: Talús de la muntanya on es va realitzar les modificacions del terreny.

Foto 3: Detall de l'obra constructiva des del seu punt més alt.

Foto 4: Vista dels rebaixos efectuats en el vessant afectat per l'esllavissament.

Foto 5: Detall de l'obra constructiva des del seu punt més alt. on es pot veure el terreny format per detritus.

Foto 6: Punt més alt afectat on es pot veure les restes de material aportat a la construcció del Cementiri de Montjuïc. Àrea marcada en la imatge correspon al rebliment del segle XIX.

Foto 7: Construcció de nínxols a l'àrea afectada de la muntanya de Montjuïc.

Foto 8: Vista general de l'obra constructiva.

Foto 9: Vista de l'àrea afectada per l'esllavissament amb la vista del terreny format per detritus.

Foto 10: Terrassa construïda per a l'ampliació del cementiri amb la construcció de nínxols.

Foto 11: Vista general de l'obra constructiva amb els nínxols construint-se.

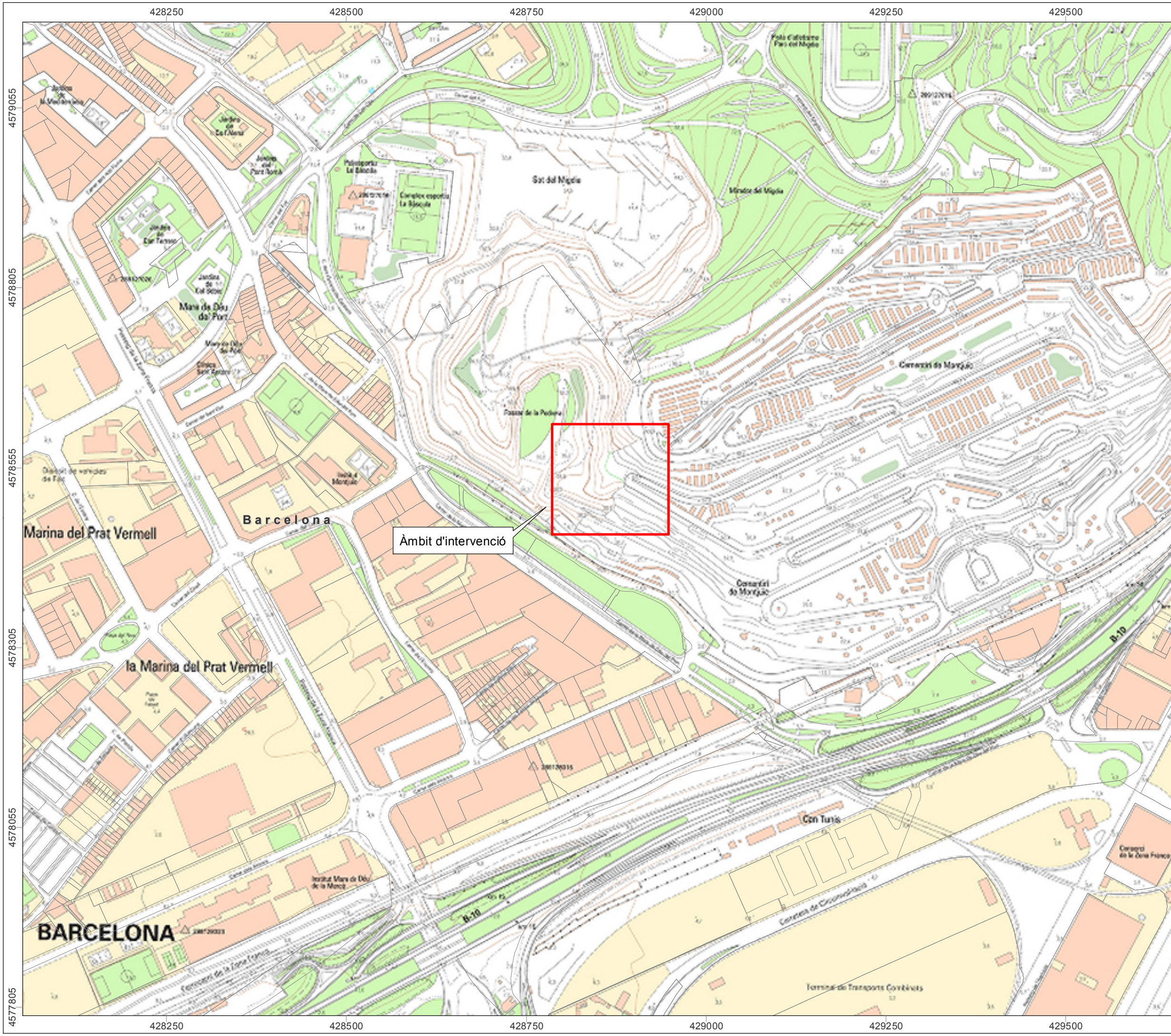

Foto 12: Detall del talús amb l'afiorament de la roca calcària.

Foto 13: Vista general de l'obra constructiva. A la part inferior amb la malla per evitar esllavissament, i part superior que correspon als rebaixos efectuats en la darrera modificació del vessant de la muntanya.

11. DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

NOM DEL PROJECTE

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL CARRER DE LA MARE DE DÉU DEL PORT, 56-68 - CEMENTIRI DE MONTJUÏC

CODI 074/15

MUNICIPI

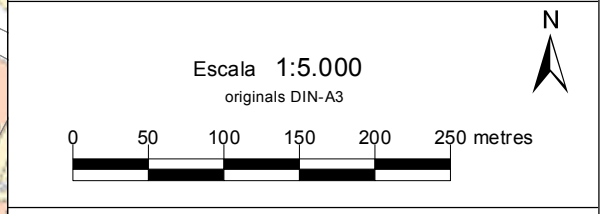
BARCELONA

DISTRICTE

SANTS - MONTJUÏC

LLEGGENDA

—— Límit municipal

BASE CARTOGRÀFICA: ICC www.icc.cat
 PROJECCIÓ UTM FUS 31N / ETRS 89

PLÀNOL NÚM.: 1

Àmpliació cementiri

Eslavissada 6 de juny 2015

LLEGGENDA

- Ampliació cementiri
- Àrea esllavissada 6 juny 2015

428635 428685 428735 428785 428835 428885 428935 428985

4578630 4578580 4578530 4578480 4578430

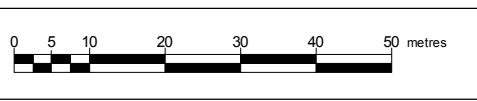

NOM DEL PROJECTE:
Intervenció arqueològica al carrer de la Mare de Déu del Port, 56-68
Cementiri de Montjuïc. Codi 074/15

ARQUEOLÒG:
Iñaki Moreno

CARTOGRAFIA:
Alex Moreno

ESCALES:
1:1.000
ORIGINALS DIN-A3
NUMÈRICA GRÀFICA

NOM DEL PLÀNOL:
Ortofoto topografia projecte obra

DATA:
agost 2015
PLÀNOL:
4

Perfil altimètric

